

ROZDZIAŁ 1

*Michał Marcin Kobierecki**

Upolitycznienie sportu okiem kamery filmowej

Wprowadzenie

Sport jest fenomenem społecznym, który we współczesnej formie powstał w połowie XIX wieku, czego ukoronowaniem stała się reaktywacja igrzysk olimpijskich za sprawą francuskiego arystokraty Pierre'a de Coubertina. Rywalizacja sportowa stopniowo zaczynała się cieszyć coraz większym zainteresowaniem. Szczególny wzrost popularności miał miejsce w okresie międzywojennym oraz bezpośrednio po II wojnie światowej. Świadczyć o tym może chociażby zmiana w zawartości brytyjskich gazet. Przykładowo w „People” w okresie międzywojennym sportowi poświęcano cztery strony, podczas gdy kilka lat po wojnie problematyka rywalizacji sportowej zajmowała 33% jego zawartości. Także inne brytyjskie gazety, takie jak chociażby „News of the World”, „Daily Mail” czy też „Daily Express”¹, poświęcały coraz więcej miejsca sportowi. W tym okresie zaczęły pojawiać się także telewizyjne transmisje z wydarzeń sportowych

* Uniwersytet Łódzki.

¹ R. Holt, *Sport and the British. A Modern History*, Oxford 1992, s. 309.

– po raz pierwszy na szerszą skalę z igrzysk olimpijskich w Londynie w 1948 roku².

Wraz z rosnącą popularnością sportu stopniowo rosło zainteresowanie nim ze strony polityków, chętnych do wykorzystania go w celu zdobycia politycznych korzyści. Ponadto, rywalizacja sportowców zaczynała wzbudzać coraz większe emocje, które niejednokrotnie przeplatały się z emocjami politycznymi. Wszystko to prowadziło do szeroko pojętego upolitycznienia sportu, a więc swoistego przenikania się światów sportu i polityki oraz ich wpływania na siebie nawzajem. Niektóre z przejawów takiego upolitycznienia zostały uwiecznione w filmach poświęconych sportowi, i to właśnie one stanowić będą główny przedmiot analizy podjętej w niniejszym artykule.

Celem artykułu będzie przegląd wybranych filmów, które w sposób bezpośredni, bądź też bardziej pośredni, obrazują różne aspekty upolitycznienia międzynarodowego sportu. Podjęta zostanie w związku z tym próba odpowiedzi na pytanie badawcze, jakie typy upolitycznienia międzynarodowej rywalizacji sportowej szczególnie często stają się kanwą dla twórców filmowych oraz dlaczego. W niniejszym artykule, ze względu na jego ograniczoną pojemność, zaprezentowane zostaną jedynie wybrane filmy traktujące na temat analizowanego zagadnienia.

W badaniu szczególnie użyteczna okazała się metoda interpretacjonistyczna. Konieczne okazało się bowiem wyjaśnianie kontekstu politycznego licznych międzynarodowych wydarzeń sportowych, które zostały pokazane w wybranych filmach. Niezbędna okazała się w tym analiza genetyczna i empatyczna, utrzymane w kategoriach hermeneutycznych.

Sport i jego upolitycznienie

Do upolitycznienia sportu może dochodzić na wiele sposobów. W poniższej części przedstawione zostaną najbardziej typowe jego przejawy wraz

² Pierwsze kroki ku temu miały co prawda miejsce jeszcze przed wojną – podczas igrzysk olimpijskich w Berlinie w 1936 roku nadawano w telewizji transmisję, jednak pokazywane były jedynie niewielkie wycinki wydarzeń. Na dobre telewizyjne relacje z wydarzeń sportowych rozwinęły się jednak dopiero po II wojnie światowej (por. także D.C. Large, *Nazi Games. The Olympics of 1936*, New York-London 2007, s. 295, R. Boyle, R. Haynes, *Power Play. Sport, Media and Popular Culture*, Essex 2000, s. 41).

ze szczególnie charakterystycznymi przykładami. Pozwoli to czytelnikowi na lepsze zrozumienie istoty tego, czym jest upolitycznienie sportu, a także, w dalszej części wywodu, wskazać, które z nich stają się przedmiotami filmów, które zaś są przez filmowców pomijane.

Motywowana politycznie rywalizacja o sportowe zwycięstwa

Najbardziej oczywistą formą nadawania politycznego znaczenia rywalizacji sportowej jest oczywiście rozpatrywanie walki sportowców o zwycięstwa z punktu widzenia ich przynależności narodowej. Dochodzi do tego szczególnie w sytuacjach, gdy pomiędzy krajami, które są reprezentowane przez rywalizujących zawodników, dostrzegalny jest antagonizm, czy wręcz wrogość. Wówczas może się zdarzyć, iż przywódcy państwowi, kibice, czy też sami sportowcy mogą postrzegać rywalizację nie tylko z perspektywy szlachetnej walki sportowców, ale szerzej. Nierzadko starciom takim przypisywane jest wręcz niewyobrażalne znaczenie, np. rozstrzygnięcia wyższości jednego kraju nad drugim, jednej ideologii nad drugą, jednego systemu politycznego nad drugim. Sytuacja taka była szczególnie typowa dla okresu zimnowojennego i związanej z tym rywalizacji państw komunistycznych z kapitalistycznymi. Jednak, mimo że zimna wojna już się skończyła, w dalszym ciągu dochodzi do politycznego dyskontowania rywalizacji sportowej.

Opisywana w tym miejscu forma upolitycznienia sportu może niejako przybierać dwie formy, mianowicie nadawania politycznego znaczenia rywalizacji w klasyfikacjach medalowych imprez sportowych, w szczególności igrzysk olimpijskich, a także konkretnym, prestiżowym z różnych względów sportowym starciom.

Klasyfikacja medalowa jest o tyle istotna, iż wydaje się w sposób szczególnie wyczerpujący wskazywać na ogólną potęgę sportową poszczególnych krajów. Konstruuje się ją podczas imprez sportowych, w których rywalizuje się w więcej niż jednej konkurencji, przede wszystkim zaś w więcej niż jednym sporcie. Na szczególną uwagę zasługują w tym przypadku igrzyska olimpijskie, zwłaszcza w ich letniej odsłonie. Klasyfikacja ta, inaczej tabela medalowa, to zestawienie wszystkich medali, jakie dana reprezentacja zdobyła podczas wybranej imprezy sportowej. Zazwyczaj w pierwszej kolejności brane są pod

uwagę medale złote, w drugiej srebrne, w trzeciej zaś brązowe, choć występują także wyjątki od tej reguły, jednak raczej o charakterze lokalnym³.

Polityczne dyskutowanie klasyfikacji medalowej igrzysk olimpijskich po raz pierwszy na szerszą skalę miało miejsce podczas igrzysk olimpijskich w Berlinie w 1936 roku – zawodów organizowanych przez III Rzeszę, które do dziś należą do najbardziej upolitycznionych. Sprawność fizyczna należała do ważnych elementów ideologii nazistowskiej, a zatem sukces sportowy był szczególnie pożądanym przez organizatora powyższej imprezy sportowej, miał bowiem ukazać niemiecką wyższość nad „miękkimi i dekadentckimi” zachodnimi demokracjami⁴. Hitlerowskie Niemcy włożyły zatem wiele wysiłku w gruntowne przygotowanie się do igrzysk pod względem sportowym, co ostatecznie się udało – pokonali dominujące dotychczas Stany Zjednoczone, zdobywając 33 złote medale⁵.

Jeszcze w większym stopniu rywalizacja w klasyfikacjach medalowych igrzysk olimpijskich rozgorzała w okresie zimnej wojny, co miało związek z wywiązaniem się swoistego „wyścigu sportowego” w ramach ideologicznej rywalizacji supermocarstw. Istotę owej rywalizacji trafnie składował członek radzieckiego kierownictwa sportowego Nikołaj Romanow, który powiedział: „kiedy zdecydowaliśmy się brać udział w międzynarodowych zawodach, byliśmy zmuszeni do zagwarantowania zwycięstw, inaczej „wolna” burżuazyjna prasa obrzuciłaby błotem cały nasz naród i naszych sportowców... Żeby uzyskać zgodę na wyjazd na międzynarodowe zawody musiałem wysłać specjalną notę do Stalina, gwarantując zwycięstwo”⁶.

W związku z tym podczas kolejnych igrzysk olimpijskich wywiązywała się zacięta walka o większą ilość medali pomiędzy Związkiem Radzieckim a Stanami Zjednoczonymi. Nierzadko dochodziło przy tym do manipulacji polegających na obliczaniu wyników alternatywnymi sposobami, mającym zapewnić zwycięstwo konkretnemu krajowi⁷. Należy podkreślić, iż polityczne

³ Por. strona internetowa igrzysk olimpijskich w Pekinie, <http://en.beijing2008.cn/> (dostęp 17.01.2009), strona internetowa ESPN, <http://sports.espn.go.com/oly/summer08/index> (dostęp 05.05.2011).

⁴ D.C. Large, dz.cyt., 165.

⁵ D. Miller, *Historia igrzysk olimpijskich i MKOl. Od Aten do Pekinu 1894–2008*, Poznań 2008, s. 613.

⁶ J. Riordan, *Rewriting Soviet Sports History*, „Journal of Sport History” 1993, t. 20, nr 3, s. 249.

⁷ Por. J. Riordan, *Sport in Soviet Society*, [w:] *The Soviet road to olympus. Theory and practice of soviet physical culture and sport*, red. N.N. Shneidman, London 1979, s. 25;

znaczenie tej rywalizacji przypisywali w szczególności przywódcy poszczególnych państw, o czym świadczy chociażby przytoczony wyżej cytat, jak również dziennikarze. To właśnie światowe media szczególnie silnie eksponowały zimnowojenną walkę w klasyfikacji medalowych, i to pomimo faktu, iż Międzynarodowy Komitet Olimpijski formalnie zabraniał konstruowania ich.

Także po zakończeniu zimnej wojny wysoka pozycja w klasyfikacjach medalowych wielkich imprez nabierała niekiedy politycznego znaczenia. W ostatnich latach na uwagę zasługują w szczególności letnie igrzyska olimpijskie w Pekinie w 2008 roku oraz zimowe igrzyska w Soczi w 2014 roku. Warto w tym miejscu nadmienić, iż obydwie imprezy odbywały się w państwach, które trudno określić jako demokratyczne. Ich gospodarzom zależało w związku z tym na zdominowaniu poszczególnych zawodów pod względem sportowym, co jednym i drugim udało się zrealizować⁸. W obydwu przypadkach nie ukrywano, iż sportowe zwycięstwo będzie miało także i polityczne znaczenie. Można to wyraźnie dostrzec chociażby w wypowiedzi ówczesnego chińskiego ministra sportu Zhang Haifenga: „mamy swój cel – miejsce w elicie narodów świata i czołowa lokata w tabeli medalowej”⁹.

Jak wspomniano, drugim aspektem rywalizacji o zwycięstwa sportowe, którym przypisuje się polityczne znaczenie, jest walka o zwycięstwa z różnych względów prestiżowe. Ten aspekt wydaje się jednocześnie szczególnie istotny z perspektywy głównego przedmiotu niniejszego badania, bowiem to właśnie takie przejawy upolitycznienia sportu zdają się być szczególnie często podejmowane przez twórców filmowych. Prestiżowe pod względem politycznym starcia sportowe mają miejsce głównie wtedy, gdy pomiędzy krajami, czy też narodami reprezentowanymi przez sportowców, dostrzegalna jest wzajemna niechęć czy nawet wrogość. Jak się okazuje, tego typu starcia wzbudzają wśród kibiców, przywódców państwowych czy samych sportowców

V. Tikander, *Helsinki 1952*, [w:] *Encyclopedia of the Modern Olympic Movement*, red. J.E. Findling, K.D. Pelle, Westport 2004, s. 143; *Kultura Fizyczna i Sport w Związku Radzieckim. Materiały do pogadanki na Miesiąc Pogłębienia Przyjaźni Polsko-Radzieckiej*, Biuro Propagandy i Agitacji GKKE, Warszawa 1953, s. 10.

⁸ Strona internetowa igrzysk olimpijskich w Pekinie, <http://en.beijing2008.cn/> (dostęp 17.01.2009), strona internetowa igrzysk olimpijskich w Soczi, <http://www.sochi2014.com/en/medals> (dostęp 14.05.2014).

⁹ *Ambitny cel Chińczyków* (online). Źródło: <http://sport.interia.pl/pekin2008/news/ambitny-cel-chinczykow,1152036> (dostęp 17.01.2009).

szczególnie wielkie zainteresowanie i emocje. Niekiedy jest to związane z ogólną wzajemną niechęcią poszczególnych krajów, w innych sytuacjach natomiast bezpośredni wpływ na nadawanie politycznego znaczenia sportowej rywalizacji mają wydarzenia polityczne.

Przykłady nadawania politycznego znaczenia starciom sportowców ze zwaśnionych państw można by mnożyć. Na uwagę zasługuje chociażby finałowy mecz igrzysk olimpijskich w Monachium w 1972 roku w koszykówce mężczyzn pomiędzy ZSRR a USA. Mecz wzbudzał tak wielkie zainteresowanie, że w hali zmieściło się tylko 10% zainteresowanych obejrzeniem go na żywo¹⁰. Po serii bardzo kontrowersyjnych decyzji sędziowskich zwycięstwo przyznano Związkowi Radzieckiemu¹¹. Amerykanie złożyli oficjalny protest, oświadczając, iż interesuje ich „złoto lub nic”. Był on rozpatrywany przez pięcioosobową komisję, w której zasiadali obywatele Polski, Węgier, Kuby, Włoch i Puerto Rico. Ich narodowość, łatwa do uszeregowania zgodnie z kluczem politycznym, dodała całej sytuacji swoistej pikanterii. Po 14 godzinach obrad doszło do tajnego głosowania, w którym wynikiem 3:2 zwycięstwo przyznano ZSRR¹². Zostało to oczywiście odebrane jako akt polityczny, mimo że cała sytuacja dotyczyła meczu sportowego.

W okresie zimnej wojny dochodziło także do traktowanych prestiżowo ze względów politycznych meczów pomiędzy krajami należącymi do jednego bloku geopolitycznego. Jako przykład mogą posłużyć mecze hokejowe pomiędzy ZSRR a Czechosłowacją podczas mistrzostw świata w Sztokholmie w 1969 r., które były swoistym pokłosiem interwencji wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji w sierpniu 1968 roku. Podczas wspomnianych mistrzostw doszło do dwóch meczów pomiędzy drużynami ZSRR a CSRS, których zwycięzcami okazała się Czechosłowacja. Charakterystycznym było, że w ich trakcie zawodnicy Czechosłowaccy odmówili podania rąk przeciwnikom. Jak mówili, „przybyliśmy tu po to, aby pokonać Rosjan”¹³. W następstwie drugiego z meczy doszło nawet do zamieszek w Pradze. Zaatakowano m.in. sowieckie koszary, a także splądrowano biuro radzieckich

¹⁰ A. Roman, *Monachijskie sensacje*, Warszawa 1973, s. 16.

¹¹ P. Finley, L. Finley, J. Fountain, *Sports Scandals*, Westport 2008, s. 132; G. Allen, *What Washington Can Learn from the World of Sports*, Washington 2010, s. 138–140; D. Miller, dz.cyt., s. 233–234, E. Huberty, W. B. Wange, *Die Olympischen Spiele. München, Aubsburg, Kiel, Sapporo, Köln 1972*, s. 192.

¹² J. Stradling, *More than a Game. When history and sport collide*, (bmw) 2009, s. 138–139.

¹³ *Kronika Sportu*, red. M.B. Michalik, Warszawa 1993, s. 629.

linii lotniczych Aeroflot¹⁴. Był to zatem przykład sytuacji, w której wydarzenie sportowe w pewnym sensie spowodowało wydarzenia polityczne.

Motywowana politycznie chęć uczestnictwa w międzynarodowym sporcie

Polityczne znaczenie może mieć dla państwa nie tylko odnoszenie zwycięstw sportowych, ale niekiedy już sam fakt brania udziału w międzynarodowej rywalizacji sportowej. Dzieje się tak szczególnie w sytuacjach, kiedy dany kraj dopiero konsoliduje swoją państwowość lub też gdy jest ona z różnych względów kontestowana przez społeczność międzynarodową. Dla krajów takich sukcesem jest wówczas możliwość wzięcia udziału w ceremonii otwarcia imprezy sportowej i zawieszenia własnej flagi nad stadionem – obok państw o ugruntowanej już pozycji międzynarodowej. Dotyczyło to chociażby Niemieckiej Republiki Demokratycznej – państwa powstałego po II wojnie światowej, które jednak w początkowym okresie swojej państwowości nie było uznawane przez „świat zachodni”, a jedynie przez państwa komunistyczne. W związku z tym władze Niemiec Wschodnich bardzo silnie zabiegały o możliwość samodzielnej rywalizacji w międzynarodowym sporcie, jednak przez długi okres kraj ten był zmuszony wystawiać wspólną reprezentację z Niemcami Zachodnimi, co z resztą przez niektóre kręgi sportowe określano jako „ważne zwycięstwo sportu nad polityką”¹⁵. Dzięki usilnym staraniom Niemiecka Republika Demokratyczna została ostatecznie dopuszczona do udziału w międzynarodowym sporcie, niedługo potem zaś jej uznanie międzynarodowe nabrało powszechnego charakteru.

Organizacja imprez sportowych

Polityczne znaczenie może również mieć organizowanie imprez sportowych. Może to przynosić oczywiście korzyści promocyjne czy gospodarcze dla państwa

¹⁴ J. Soares, *Cold War, Hot Ice: International Ice Hockey 1947–1980*, „Journal of Sport History”, Summer 2007, t. 34, nr 2, s. 212.

¹⁵ R. Espy, *The Politics of the Olympic Games*, Berkeley-Los Angeles-London (bdw), s. 43; 1956. *European and Global Perspective*, red. C. Fink, F. Hadler i T. Schramm, Leipzig 2006, s. 292.

lub miasta, w którym dana impreza sportowa się odbywa. Może jednak mieć także znaczenie polityczne, w szczególności propagandowe. Organizacja wielkiej imprezy sportowej, podobnie jak opisywana wcześniej wysoka pozycja w klasyfikacji medalowej, może bowiem świadczyć o potęgę danego państwa. W dzisiejszych czasach bowiem wielkie eventy sportowe są przedsięwzięciami wymagającymi nierzadko wielkich nakładów finansowych, którym nie każdy kraj jest w stanie podołać. Niekiedy w ramach budowania wizerunku gospodarz danej imprezy pragnie zorganizować najlepszy event danego typu w historii, jeszcze bardziej podkreślając swoją pozycję.

Na uwagę zasługują tu wspomniane już wcześniej igrzyska w Berlinie w 1936 roku. Niemcy i Berlin miały być ponadto pokazane jako miejsce pokoju i szczęścia, a samo miasto goszczące igrzyska zostało udekorowane flagami olimpijskimi i nazistowskimi. Berlińczykom nakazano natomiast uśmiechać się i być miłym dla odwiedzających. Plan ten okazał się skuteczny, bowiem zachodnia prasa chwaliła Niemcy jako kraj szczęśliwy i bogaty, zaś Hitlera opisywano jako „jednego z największych żyjących przywódców politycznych”¹⁶. Wiele podobieństw do opisanych powyżej igrzysk w Berlinie można zaobserwować w bardziej współczesnych igrzyskach olimpijskich – w Moskwie w 1980 r., jeszcze w okresie zimnej wojny, oraz w Pekinie w 2008 roku, a także w Sochi w 2014 roku. Imprezy te były organizowane w państwach niedemokratyczne i miały w założeniach być najlepszymi igrzyskami w historii. Organizatorzy wszystkich tych zawodów wiele uwagi poświęcali zachwycającym obiektom sportowym, a także ceremoniom otwarcia, które w sytuacjach traktowania organizacji imprezy sportowej w sposób propagandowy pozwalają na przekazanie stosownego komunikatu do masowego, światowego odbiorcy. I tak w Moskwie celem było m.in. pokazanie Związku Radzieckiego jako „normalnego i cywilizowanego kraju”¹⁷, Chińczycy zaś chcieli pokazać światu swoją wielkość, stąd podczas igrzysk w Pekinie wszystko miało być największe, najdroższe i najwspanialsze¹⁸. Podobne były cele igrzysk w Soczi, które miały być

¹⁶ G. Walters, *Igrzyska w Berlinie. Jak Hitler ukradł olimpijski sen*, Poznań 2008, s. 269, 333.

¹⁷ R. Edelman, *Moscow 1980. Stalinism or Good, Clear Fun?*, [w:] *National Identity and Global Sports Events. Culture, Politics, and Spectacle in the Olympics and the Football World Cup*, red. A. Tomlinson, C. Young, New York 2006, s. 150.

¹⁸ J. Yardley, *China's Leaders Try to Impress and Reassure the World*, „New York Times” (online). Źródło: <http://nytimes.com/2008/08/09/sports/olympics/09china.html?th&emc=th> (dostęp 15.02.2009).

najbardziej ekstrawaganckie w historii, z pewnością zaś były najdroższe – ich koszt szacowany jest na 51 miliardów USD¹⁹.

Bojkot sportowy

Jednym z najbardziej uobecnionym w świadomości zbiorowej przejawem przenikania się sportu i polityki jest sportowy bojkot. Można uznać go nawet za swoistą polityczną broń, służyć ma bowiem do osiągnięcia politycznych koncesji w polityce międzynarodowej. Do najbardziej znanych przejawów tego typu buntu należą oczywiście te dotyczące igrzysk olimpijskich w Moskwie w 1980 roku, zbojkotowane przez Stany Zjednoczone i ich sojuszników, oraz w Los Angeles w 1984 roku, na których zabrakło większości państw komunistycznych ze Związkiem Radzieckim na czele. W związku z tym przedstawiony zostanie w tym miejscu inny, nieco mniej znany przykład. Chodzi bowiem o groźbę stosowania bojkotu sportowego, a w ostateczności także i bojkot, ze strony państw afrykańskich, które zmierzały w ten sposób do realizacji swoich politycznych interesów. W tym przypadku chodziło o doprowadzenie do izolacji międzynarodowej Republiki Południowej Afryki oraz Rodezji – państw leżących w Afryce, w których władzę sprawowała biała mniejszość. W tym celu utworzyły Najwyższą Radę Sportu w Afryce (SCSA), która koordynowała ich działania²⁰. Państwa afrykańskie po raz pierwszy zagroziły bojkotem odbywających się w 1968 r. igrzysk olimpijskich w Meksyku, następnie zaś w Monachium (cztery lata później), za każdym razem osiągając swoje cele²¹. Do trzeciej z kolei groźby bojkotu igrzysk olimpijskich ze strony państw afrykańskich doszło podczas kolejnej tego typu imprezy – w Montrealu w 1976 roku. Tym razem jednak organizatorzy igrzysk oraz Międzynarodowy Komitet Olimpijski nie ugięły się pod żądaniami państw afrykańskich²², te zaś, nie chcąc utracić honoru

¹⁹ *Most expensive Olympics in history: Sochi 2014 Games to cost over \$50 billion*, „Russia Today” (online), Źródło: <http://rt.com/business/sochi-cost-record-history-404/> (dostęp 09.05.2014).

²⁰ A. Bass, *Not the Triumph but the Struggle. The 1968 Olympics and the Making of the Black Athlete*, Minneapolis 2002, s. 140.

²¹ A. Guttmann, *The Olympics. A History of Modern Games*, Illinois 2002, s. 126, 135; D. Macintosh, M. Hawes, *Sport and Canadian Diplomacy*, Montreal-Buffalo-London 1994, s. 67.

²² C.W. Mason, *The Bridge to Change: The 1976 Montreal Olympic Games, South African Apartheid Policy, and the Olympic Boycott Paradigm*, [w:] *Onward to the Olympics. Historical Perspectives on the Olympic Games*, red. G.P. Schaus, S.R. Wenn, Waterloo 2007, s. 291.

w związku z brakiem uzyskania jakichkolwiek ustępstw, zdecydowały się zbojkotować igrzyska w Montrealu. Sytuacja ta w bardzo przejrzysty sposób ukazuje, jak za sprawą sportu można zrealizować cele polityczne. Inne przykłady bojkotów sportowych, chociaż nie zawsze związane były z wysuwaniem konkretnych żądań, także miały służyć realizacji interesów politycznych.

Terroryzm i sport

Osobną kwestią jest zagadnienie zamachów terrorystycznych przeprowadzanych podczas wydarzeń sportowych, bądź też ataków, których celem byli sportowcy. Nie jest to jednak zagadnienie szczególnie często rozpatrywane w kontekście upolitycznienia sportu, i to pomimo faktu, iż pomiędzy 1972 a 2005 rokiem doszło do 171 zamachów terrorystycznych związanych ze sportem²³. Zagadnienie to częściej jest rozpatrywane w kontekście wykorzystywania przez organizacje terrorystyczne sportu dla celów szkolenia członków oraz ich dyscyplinowania²⁴, bądź też wpływu zagrożenia terrorystycznego na konieczność ponoszenia przez organizatorów zawodów sportowych dodatkowych kosztów związanych z koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa²⁵. Zagadnienie to nie jest tak ściśle powiązane z upolitycznieniem sportu i nie zostanie tutaj szerzej przeanalizowane.

Z całą pewnością najważniejszy zamach terrorystyczny, wymierzony w sportowców, miał miejsce podczas igrzysk olimpijskich w Monachium w 1972 roku. W nocy z 4 na 5 września 1972 r., w trakcie letnich igrzysk olimpijskich w Monachium arabscy terroryści z organizacji Czarny Wrzesień dokonali zamachu terrorystycznego, którego celem byli sportowcy izraelscy. W jego wyniku zginęło 11 członków drużyny izraelskiej²⁶. Do zamachu terrorystycznego doszło także podczas igrzysk olimpijskich w Atlancie w 1996 roku. Wówczas dwie osoby zginęły w wybuchu bomby

²³ S. Murray, G.A. Pigman, *Mapping the relationship between international sport and diplomacy*, „Sport in Society” 2014, t. 17, nr 9, s. 1105.

²⁴ B. Wedemeyer, *Sport and terrorism*, [w:] *The International Politics of Sport in the Twentieth Century*, red. J. Riordan, A. Krüger, London-New York 1999, s. 219.

²⁵ Por. R. Giulianiotti, F. Klauser, *Sport Mega-Events and ‘Terrorism’: A Critical Analysis*, „International Review for the Sociology of Sport”, 47:3, s. 307–323.

²⁶ *Die Spiele. Der offizielle Bericht herausgegeben vom Organisationskomitee für die Spiele des XX. Olympiade München 1972. Band 1. Die Organisation*, München 1974, s. 32–35.

w parku olimpijskim²⁷. Jednak z całą pewnością to zamach terrorystyczny w Monachium w szczególnie silny sposób ugruntował się w świadomości zbiorowej społeczeństw na całym świecie. Co za tym idzie, wydarzenie to należy do najczęściej pokazywanych w filmach spośród wszystkich przejawów upolitycznienia sportu.

Upolitycznienie sportu ujęte w filmach

Jak wspomniano, niektóre z przejawów upolitycznienia sportu utrwaliły się w świadomości zbiorowej w sposób szczególnie silny. Część z nich do czekała się swoistego uwiecznienia za sprawą filmów. Stwierdzić trzeba, iż motywy sportowe występują w filmach niemal od początków istnienia kina²⁸, jednakże motywy upolitycznionego sportu pojawiają się w filmach rzadziej. Jednym z takich wydarzeń był opisany pokrótce zamach terrorystyczny podczas igrzysk olimpijskich w Monachium w 1972 roku. Terrorysty z Palestyńskiej organizacji Czarny Wrzesień, ubrani w sportowe dresy, wdarli się do wioski, udając olimpijczyków wracających w nocy z miasta²⁹. Następnie udali się do kwatery izraelskich sportowców i oficjeli, zabili dwóch Izraelczyków i wzięli dziewięciu zakładników. Następnie zażądali wypuszczenia ponad 200 palestyńskich więźniów znajdujących się w więzieniach w Izraelu. Na skutek, określanej jako nieudana i słabo przygotowana, akcji antyterrorystycznej wszyscy izraelscy zakładnicy oraz 5 spośród zamachowców zginęło³⁰.

Wydarzenia te wywołały wielkie poruszenie, już gdy się rozgrywały. Igrzyska zostały przerwane i wielu domagało się ich odwołania. Do historii

²⁷ 1996: *Bomb rocks Atlanta Olympics*, „BBC” (online). Źródło: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/july/27/newsid_3920000/3920865.stm (dostęp 13.02.2015).

²⁸ G. Łęcicki, *Dylematy moralne i egzystencjalne w polskich filmach fabularnych o tematyce sportowej*, [w:] *Sport w mediach*, red. M. Jarosz, P. Drzewiecki i Paweł Płatek, Warszawa 2013, s. 361.

²⁹ A.J. Klein, *Striking Back. The 1972 Munich Olympics Massacre and the Israel's Deadly Response*, New York 2005, s. 40.

³⁰ A. Gamarra, *Securing the Gold*, [w:] *A New Understanding of Terrorism. Case Studies, Trajectories and Lessons Learned*, red. M.R. Haberland, A. von Hassel, New York 2009, s. 206.

przeszło jednak stwierdzenie ówczesnego przewodniczącego Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego Avery'ego Brundage: „The Games Must Go On” („Igrzyska muszą toczyć się dalej”). Brundage stwierdził jednocześnie, iż „nie wolno pozwolić, aby kilku terrorystów zniszczyło jądro międzynarodowej współpracy i dobrej woli, jakie mamy w ruchu olimpijskim”³¹. Decyzja taka wywołała zarówno sprzeciwy ze strony osób poruszonych tragedią, jak i wyrazy poparcia co do konieczności kontynuacji igrzysk.

Wydarzenia z Monachium, które bez wątpienia są przykładem bardzo silnego przeniknięcia się światów sportu i polityki, stały się kanwą dla szeregu filmów, zarówno fabularnych, jak i dokumentalnych. Trzeba przy tym jednak stwierdzić, iż w dużej mierze były one poświęcone przede wszystkim innemu wydarzeniu, którego bezpośrednią przyczyną był zamach terrorystyczny z 1972 roku. Chodzi mianowicie o operację służb specjalnych Izraela pod kryptonimem „Gniew Boży”, w ramach której dokonano szeregu ataków na osoby powiązane z przygotowaniem zamachu³². Wydarzenia te zostały zobrazowane w dwóch fabularnych produkcjach filmowych: *Miecz Gideona* (oryg. *Sword of Gideon*) z 1986 roku w reżyserii Michaela Andersona oraz *Monachium* (oryg. *Munich*) w reżyserii Stevena Spielberga z 2005 roku.

W obu filmach kwestii samego zamachu poświęcono niewiele miejsca, skupiając się na wspomnianej operacji „Gniew Boży”. W filmie *Miecz Gideona* sprawę zamachu potraktowano nad wyraz pobieżnie, pomijając wiele istotnych elementów, chociażby fakt, iż zamachowcy domagali się uwolnienia ponad dwustu palestyńskich więźniów. Sytuacji na igrzyskach olimpijskich poświęcono jedynie kilka minut. W *Monachium* nieco wierniej odwzorowano sam zamach, mimo że także poświęcono mu niewiele czasu – niespełna 10 minut, zawarto jednak fragmenty autentycznych transmisji telewizyjnych relacjonujących zamach. Właściwie pokazano duże niedostatki jeśli chodzi o ochronę igrzysk (sportowcy bez żadnego problemu mogli w nocy opuszczać wioskę, a następnie do niej wracać, co wykorzystali zamachowcy) oraz niekompetencję niemieckich służb antyterrorystycznych. Warto dodać, iż wydarzenia z Monachium całkowicie zmieniły podejście do bezpieczeństwa podczas wielkich imprez sportowych. Już podczas kolejnych letnich igrzysk

³¹ S. Reeve, *One Day in September*, New York 2000, s. 139.

³² Tamże, s. 160.

olimpijskich w kanadyjskim Montrealu w 1976 roku Tadeusz Olszański wspominał o „gęstych kordonach służby porządkowej, policjantach z pistoletami maszynowymi w ręku, kontrolach radarowych i rewizjach osobistych przy wejściu do wioski, czy nawet hoteli miejskich, gdzie mieszkali oficjele”³³. Dziś, w epoce globalnego terroryzmu, bezpieczeństwo należy do najbardziej kluczowych zagadnień przy organizacji imprez sportowych, pochłaniających bardzo duże środki finansowe.

Sam zamach i jego odbiór został ukazany także i w innych filmach fabularnych. Jednym z nich jest *Prefontaine* z 1997 roku w reżyserii Steve’a Jamesa. Także i tutaj zamach był jedynie pewnym pobocznym wątkiem, ukazanym przy okazji biograficznego opisu historii amerykańskiego biegacza Steve’a Prefontaine’a, który brał udział w rzeczonych igrzyskach olimpijskich w Monachium. W kontekście zamachu film trafnie ujął jednak wielkie poruszenie, jakie atak wywołał. Także w nim umieszczono fragmenty autentycznych relacji z igrzysk – zarówno sportowych, jak i dotyczących zamachu.

W filmie *Prefontaine* można było także dostrzec inny aspekt upolitycznienia sportu, mianowicie wielką chęć ze strony różnych krajów do osiągania sportowych zwycięstw. Jednym z kroków, które czyniono w tym celu w niektórych państwach, szczególnie komunistycznych, było swoiste obchodzenie zasady amatorstwa. Zakładała ona, iż uczestnik rywalizacji nie powinien odnosić ze swych czynności bezpośrednich korzyści materialnych³⁴. Szczególnie silnie przestrzegana była owa zasada podczas igrzysk olimpijskich, które należy uznać za najbardziej prestiżowe. Z rywalizacją sportową w okresie zimniej wojny w dość bezpośredni sposób wiązały się liczne, niepozbawione racji oskarżenia państw zachodnich, iż kraje komunistyczne naruszały zasadę amatorstwa³⁵. W filmie zagadnienie to zostało ukazane w kontekście rywalizacji tytułowego bohatera z fińskim multimedalistą Lasse Virenem – ten drugi miał być właśnie „pseudo-amatorem”. Szczególnie państwa komunistyczne miały tendencje do wykorzystywania sportowych zwycięstw dla celów ideologicznych. Finlandia nie należała co

³³ T. Olszański, *Wszystko za medal. Reportaże z Montrealu*, Warszawa 1977, s. 8.

³⁴ W. Lipoński, *Olimpizm dla każdego*, Poznań 2000, s. 151–152.

³⁵ J. Riordan, *Elite Sport Policy in East and West*, [w:] *The Politics of Sport*, red. L. Allison, Manchester-Wolfeboro 1986, s. 77; D. Benjamin, *Traditions Pro vs. Amateur*, „Time Magazine U.S.” (online). Źródło: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,976117,00.html> (dostęp 14.12.2012); A. Fryc, M. Ponczek, *The Communist Rule in Polish Sport History*, „The International Journal of the History of Sport” 2009, t. 26, nr 4, s. 508.

prawda do państw satelickich Związku Radzieckiego, jednak kraj ten był pod częściowym wpływem ZSRR i także jak on stosował techniki „obchodzenia” zasady amatorstwa, chociaż w tym przypadku nie były one zapewne tak silnie motywowane względami politycznymi.

Atak terrorystyczny podczas igrzysk olimpijskich w Monachium stał się przedmiotem nie tylko filmów fabularnych, ale i dokumentalnych. Na uwagę zasługuje w tym przypadku *One Day in September* z 1999 roku w reżyserii Kevina Macdonalda, który został nagrodzony Oscarem za najlepszy pełnometrażowy film dokumentalny³⁶. W obrazie tym, w przeciwieństwie do wcześniej cytowanych, skupiono się na właściwych wydarzeniach związanych z zamachem terrorystycznym na sportowców. Autorom obrazu udało się także ukazać polityczny wydźwięk samych igrzysk, które miały być swego rodzaju odkupieniem ze strony Niemców. Wskazano ponadto, iż Niemcom bardzo zależało na uniknięciu śmierci porwanych sportowców, nie chcąc, aby doszło do kolejnego przelania krwi Żydów na niemieckiej ziemi. Pokazano także bardzo dużo autentycznych nagrań z igrzysk, w tym ze wspomnianego wcześniej meczu koszykówki. Na uwagę zasługuje fakt, iż w filmie uwzględniono wywiady z ważnymi i dobrze poinformowanymi osobami, takimi jak ostatni pozostający przy życiu zamachowiec Jamal Al Gashey, ówczesny szef monachijskiej policji Manfred Schreiber czy ówczesny szef izraelskiego Mossadu Zvi Zamir.

Jak wspomniano we fragmencie poświęconym przejawom upolitycznienia sportu, do najbardziej interesujących z nich należą sytuacje, w których z politycznych przyczyn zwycięstwo sportowe okazuje się być niezwykle pożądane przez poszczególne strony. Nie może dziwić, iż niektóre z takich starć sportowych na dobre utkwiły w świadomości zbiorowej, co z kolei zachęciło twórców filmowych do zekranizowania ich. Jednym z takich wydarzeń był półfinałowy mecz pomiędzy amerykańskimi i radzieckimi hokeistami podczas igrzysk olimpijskich w Lake Placid w 1980 roku. Szczególnie w amerykańskich mediach meczowi temu przypisywano wielkie polityczne znaczenie i to pomimo faktu, iż zdecydowanymi faworytami byli reprezentanci ZSRR³⁷.

³⁶ M. Deming, *One Day in September*, „New York Times” 1999 (online). Źródło: <http://www.nytimes.com/movies/movie/186705/One-Day-in-September/overview> (dostęp 13.02.2015).

³⁷ Przed igrzyskami doszło do pokazowego meczu, w którym reprezentanci ZSRR okazali się zdecydowanie lepsi, wygrywając z Amerykanami 10:3 (por. J. Gilbert, *Herb Brooks. The Inside Story of a Hockey Mastermind*, Minneapolis 2010, s. 205).

Istotne było w tym przypadku tło polityczne. Na kilka miesięcy przed meczem Związek Radziecki dokonał bowiem zbrojnej interwencji w Afganistanie, co zakończyło trwający w tamtym czasie okres odprężenia amerykańsko-radzieckiego i co w dalszej perspektywie doprowadziło do bojkotu igrzysk w Moskwie przez USA i niektórych ich sojuszników. Pojawiły się przy tym w społeczeństwie amerykańskim silne nastroje antyradzieckie, które można było zaobserwować w związku ze wspomnianym meczem. Media określały zbliżające się starcie jako mecz „bandy chłopaków z college’u” przeciwko „demonicznym Sowietom”³⁸. Nieoczekiwanie dla wszystkich zwycięscy okazali się Amerykanie, którzy wygrali 4:3, a co media określiły jako symbol zwycięstwa Stanów Zjednoczonych nad Związkiem Radzieckim w zimnej wojnie³⁹.

Wydarzenia związane z meczem zostały bardzo trafnie ujęte w filmie biograficznym poświęconym trenerowi amerykańskiej drużyny, Herbowi Brooksowi, zatytułowanym *Cud w Lake Placid* (oryg. *Miracle*) z 2004 roku w reżyserii Gavina O’Connora. W filmie pokazano narastające napięcie polityczne wokół wspomnianego meczu, które jednak nie do końca udzielało się samym sportowcom, a jedynie kibicom i mediom. Warto zauważyć, iż twórcom filmu udało się niejako przy okazji uchwycić także inne zagadnienia związane z upolitycznieniem sportu. Poruszono bowiem kwestię wspomnianego już obchodzenia zasady amatorstwa przez drużynę radziecką a także bojkotu sportowego – jednego z najważniejszych przejawów upolitycznienia sportu. W filmie znalazł się bowiem wątek obaw ze strony amerykańskich hokeistów, iż w obliczu groźby bojkotu mających się odbyć latem tego samego roku igrzysk olimpijskich w Moskwie, Związek Radziecki mógłby niejako z wyprzedzeniem zbojkotować igrzyska w amerykańskim Lake Placid, do czego ostatecznie nie doszło. Należy jednak zwrócić uwagę, iż autorzy produkcji *Cud w Lake Placid* okazali się mocno tendencyjni. Amerykańscy hokeiści pokazani zostali zgodnie z linią kreowaną przez ówczesne media, podczas gdy drużyna radziecka ukazana była jako czarny charakter, co uznać trzeba za nadmierne uproszczenie. Szczególnie dotyczy to oskarżeń sportowców z krajów komunistycznych ze strony państw zachodnich o obchodzenie zasady amatorstwa. Nie były one bezpodstawne, jednak stwierdzić

³⁸ D. Miller, dz.cyt., s. 263.

³⁹ A.C. Billings, M.L. Butterworth, P.D. Turman, *Communication and Sport. Surveying the Field*, London 2012, s. 137.

trzeba, iż także w Stanach Zjednoczonych sportowcy otrzymywali formalnie niedozwolone finansowanie pod postacią stypendiów sportowych czy kontraktów reklamowych. W filmie takie elementy zostały pominięte.

Wydarzeniem sportowym, które miało nieco zbliżony charakter do opisywanego wyżej meczu hokejowego, był półfinałowy mecz piłki wodnej pomiędzy drużyną ZSRR a Węgrami podczas igrzysk olimpijskich w australijskim Melbourne w 1956 roku. Mimo że obydwa kraje należały do jednego bloku geopolitycznego, wrogość obydwu narodów była w tym okresie bardzo duża, co było związane z aktualnymi wydarzeniami politycznymi. Na przełomie października i listopada 1956 roku, niedługo przed igrzyskami, doszło bowiem do powstania na Węgrzech, ukierunkowanego na uzyskanie niezależności od Związku Radzieckiego. Zostało ono krwawo stłumione przez wojska radzieckie⁴⁰. Wspomniany mecz piłki wodnej był pełen przemocy i bójek⁴¹. Momentem kulminacyjnym było uderzenie w głowę zdobywcy 2 bramek Erwina Zadora przez Walentina Prokopowa⁴². Wówczas w wodzie pojawiła się krew, co doprowadziło do wściekłości sympatyzujących z Węgrami australijskich kibiców. Zawodnicy radzieccy ledwo uniknęli zlinczowania przez widzów meczu. Przy krawędzi basenu stanęli węgierscy działacze oraz rezerwowi i zaczęli krzyczeć wyzwiska w stronę Sowietów⁴³. Mecz zakończył się przed czasem uznaniem zwycięstwa Węgrów, którzy prowadzili 4:0. Warto zauważyć, iż podczas meczu polityczne emocje udzielały się wszystkim: zawodnikom węgierskim chcącym zrewanżować się ZSRR za wydarzenia polityczne, a także zawodnikom radzieckim, w szczególności zaś teoretycznie niezaangażowanym kibicom australijskim.

Ów pamiętny mecz także doczekał się ekranizacji. Dokonano tego w filmach *Freedom's Fury* (*Furia Wolności*, tłumaczenie własne) w reżyserii Colina K. Gray'a i Megan Raney z 2006 roku oraz *1956 Wolność i Miłość* (oryg. *Szabadság, szerelem*, ang. *Children of Glory*) z tego samego roku, który

⁴⁰ Zob. J. Granville, *In the line of fire: the Soviet crackdown on Hungary 1956–58*, Pittsburgh 1998.

⁴¹ R. Espy, dz.cyt., s. 55.

⁴² D. Miller, dz.cyt., s. 175.

⁴³ K. Grzegorzówka, *Sportowa wojna światowa*, „Wprost”, nr 35/2008, s. 23; R.E. Rinehart, „Fists flew and blood flowed”: *Symbolic Resistance and International Response in Hungarian Water Polo at Melbourne Olympics, 1956*, „Journal of Sport History” 1996, t. 23, nr 2, s. 131.

wyreżyserowała Krisztina Goda. Pierwszy jest filmem dokumentalnym, drugi zaś fabularnym. W filmie *Furia Wolności* autorom udało się zawrzeć wywiady z kluczowymi postaciami biorącymi udział w wydarzeniach, takimi jak: kapitan węgierskiej drużyny Dezső Gyarmati, zawodnicy tego zespołu: István Hevesi, Ervin Zádor, Nick Martin, László Jeney, György Kárpáti, Antal Bolvári i Kálmán Markovits, a także gracze reprezentujący w 1956 roku drużynę ZSRR: Wiktor Agiejew, Jurij Szlapin, Borys Markarow i Piotr Mszwenieradze. W filmie przytoczono szerokie tło sytuacji politycznej, a także wielkie tradycje piłki wodnej na Węgrzech – najbardziej utytułowanego kraju w tej dyscyplinie na świecie. Na jego końcu pokazano także spotkanie pomiędzy zawodnikami węgierskimi i częścią graczy radzieckich z pamiętnego meczu, do którego doszło po kilkudziesięciu latach i które przebiegało w niezwykle przyjaznej atmosferze.

1956 Wolność i Miłość to przede wszystkim film fabularny osadzony w realiach rewolucji węgierskiej, którego jeden z głównych bohaterów miał być członkiem historycznej drużyny. Wątek sportowy nie jest w tym filmie szczególnie mocno wyeksponowany, jednak zasadniczo dość trafnie podkreślono problem upolitycznienia rywalizacji sportowej, i to mimo faktu, iż dane zawodników zostały zmienione (np. w filmie zawodnikiem, którego łuk brwiowy został podczas meczu rozbity to Karcsi Szabó⁴⁴, podczas gdy w rzeczywistości był to Ervin Zádor), a fakty – nieznacznie zmodyfikowane (jednego ze sportowców pokazano jako aktywnego uczestnika rewolucji, mimo że w rzeczywistości zawodnicy czas zamieszek spędzili odizolowani w ośrodku treningowym).

Upolitycznienie sportu można także dostrzec w wyreżyserowanym przez Leni Riefenstahl dwuczęściowym filmie *Olympia* z 1938 roku, który został poświęcony wspomnianemu już w niniejszym artykule igrzyskom olimpijskim w Berlinie w 1936 roku. Film ten, podobnie jak impreza sportowa, której dotyczył, ma charakter propagandowy. Jego realizacja została zamówiona przez Ministerstwo Propagandy III Rzeszy, zaś sam film, pokazując igrzyska, miał za zadanie przede wszystkim wykreować wspaniały wizerunek „Nowych Niemiec”⁴⁵. III Rzesza ukazana została w filmie jako kraj wyidealizowany, sympatyczny.

⁴⁴ Strona internetowa filmu *1956 Wolność i Miłość* (online). Źródło: <http://www.sza-badsagszerelemafilm.hu/page.php?page=szereplok&l=en> (dostęp 16.02.2015).

⁴⁵ R. Rother, *Leni Riefenstahl. The Seduction of Genius*, London 2003, s. 82–84; R.C. Schneider, W.F. Stier, *Leni Riefenstahl's "Olympia": Brilliant Cinematography or Nazi*

tyczny i pokojowy, ze zrelaksowanym i uśmiechniętym Führerem⁴⁶. Sam Hitler pokazany został przez L. Riefenstahl nie jako absolutny przywódca państwa, ale jako zwykły widz z normalnymi reakcjami na sukcesy i porażki niemieckich zawodników⁴⁷. Wymiar filmu był więc zbieżny z wymiarem igrzysk, które właśnie w swoich założeniach miały pokazać światu Niemcy jako kraj potężny, ale i pokojowy. Przesłanie *Olympii* jest dokładnie takie samo. Produkcję tę należy zatem zaliczyć do kanonu filmów traktujących na temat upolitycznienia sportu. Jest on bowiem silnie związany z zagadnieniem organizacji imprez sportowych dla celów politycznych. Charakter *Olympii* w oczywisty sposób jest jednak inny niż pozostałych przytaczanych filmów, ponieważ on także, podobnie jak igrzyska, które pokazywał, ukierunkowany był na działanie propagandowe. Podobne filmy powstawały także w Związku Radzieckim w nawiązaniu do igrzysk w Moskwie, takie jak *O Sporcie, Jesteś Pokojem* w reżyserii Jurija Ozerowa z 1982 roku⁴⁸.

Motywowane politycznie znaczenie udziału w międzynarodowej rywalizacji sportowej nie zostało w sposób szerszy zekranizowane. W sposób pobieżny zostało to natomiast ujęte w oscarowym hicie *Forrest Gump* z 1994 roku. Pokazano w nim tzw. dyplomację pingpongową. Był to chiński sposób na wyjście z izolacji międzynarodowej, zarówno sportowej, jak i politycznej. W jej ramach do Chin zaproszono w kwietniu 1971 roku dziewięciu amerykańskich tenisistów stołowych, czterech działaczy, dwie osoby towarzyszące oraz 10 dziennikarzy⁴⁹. Bezpośrednim jej następstwem była wizyta amerykańskiego prezydenta Richarda Nixona w Chinach w 1972 roku⁵⁰. W filmie pokazano także inny ciekawy element, mianowicie zaproszenie sportowców przez prezydenta USA na spotkanie. Jest to powszechna praktyka powiązana z politycznym znaczeniem sportowych zwycięstw, a także jedna z technik marketingu politycznego.

Propaganda?, „The Sport Journal” (online). Źródło: <http://thesportjournal.org/?s=riefenstahl> (dostęp 13.02.2015).

⁴⁶ H. Hoffmann, *The Triumph of Propaganda. Film and National Socialism 1933–1945*, Frankfurt am Main 1996, s. 158–159.

⁴⁷ A. Guttman, *Berlin 1936: The Most Controversial Olympics*, [w:] *National Identity and Global Sports Events. Culture, Politics, and Spectacle in the Olympics and the Football World Cup*, red. A. Tomlinson, C. Young, New York 2006, s. 75.

⁴⁸ B. Hazan, *Olympic Sports and Propaganda Games: Moscow 1980*, New Jersey 1982, s. 93.

⁴⁹ *Ejournal USA. Significant Events in U.S. Foreign Relations 1900–2001. Foreign Policy Agenda*, red. M.D. Kellerhals Jr., Washington 2006, s. 35.

⁵⁰ G. Młodzikowski, *Polityka i sport*, Warszawa 1979, s. 146.

Konkluzje

W powyższym artykule przedstawione zostały najbardziej charakterystyczne przejawy upolitycznienia sportu, następnie zaś dokonano selektywnego przeglądu filmów, które w mniej lub bardziej holistyczny sposób je ujmują. Pozwoliło to na sformułowanie konstatacji, iż okoliczności upolitycznienia sportu stają się kanwą dla filmów wówczas, gdy dana sytuacja głęboko wbiła się w świadomość społeczeństw.

Do szczególnie częstych przejawów upolitycznienia sportu, które zostały zekranizowane, należą prestiżowe z politycznych względów starcia sportowe. Ze względu na polityczny kontekst, wysoką rangę oraz emocjonujący przebieg zapisały się one na stałe w publicznej świadomości, ulegając w pewnym sensie mityzacji. Co za tym idzie, tematy takie stały się interesujące dla filmowców, którzy podejmowali je w swojej twórczości.

Drugim aspektem, szczególnie często podejmowanym przez filmowców, jest kwestia zamachów terrorystycznych dotyczących wydarzenia sportowe. Szczególnie dotyczy się to najbardziej znanego przypadku, dotyczącego zamachu na izraelskich sportowców podczas igrzysk w Monachium, który stał się kanwą dla aż kilku filmów.

Na uwagę zasługują także filmy o zabarwieniu propagandowym, które nawiązują do zagadnienia organizacji imprez sportowych. W historii goszczenie imprez sportowych miało często znaczenie propagandowe. W takich sytuacjach powstają niekiedy także filmy poświęcone danej imprezie sportowej, które mają tożsamy z nią cel, jak chociażby promocja systemu politycznego państwa.

Udało się ponadto zaobserwować pewną prawidłowość, mianowicie fakt, iż w większości filmów, w których ujęto przejawy upolitycznienia sportu, zajmują one stosunkowo niewielkie fragmenty, podczas gdy większa uwaga skupiona jest na innych, mniej lub bardziej bezpośrednio powiązanych zagadnieniach. Należą do nich biografie wielkich sportowców czy akcje służb specjalnych. Dotyczy to w szczególności filmów fabularnych, które często w sposób luźny podchodzą do wiernego odwzorowania wydarzeń związanych z upolitycznieniem sportu, mimo że w dzisiejszych czasach także i ten gatunek traktowany jest jako potencjalne źródło historyczne⁵¹.

⁵¹ Por. W. Olejniczak-Szukała, *Film fabularny jako źródło historyczne*, [w:] *Media audiowizualne w warsztacie historyka*, red. D. Skotarczak, Poznań 2008, s. 49–51;

Bibliografia

- 1956. *European and Global Pespective* (2006), red. Fink C., Hadler F., Schramm T., Leipzig.
- 1996: *Bomb rocks Atlanta Olympics*, „BBC” (online). Dostępny w Internecie <http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/july/27/new-sid_3920000/3920865.stm>.
- Allen G. (2010), *What Washington Can Learn from the World of Sports*, Washington.
- *Ambitny cel Chińczyków* (online). Dostępny w Internecie <<http://sport.interia.pl/pekin2008/news/ambitny-cel-chinczykow,1152036>>.
- Bass A. (2002), *Not the Triumph but the Struggle. The 1968 Olympics and the Making of the Black Athlete*, Minneapolis.
- Benjamin D., *Traditions Pro vs. Amateur*, „Time Magazine U.S. (online). Dostępny w Internecie <<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,976117,00.html>>.
- Billings A.C., Butterworth M.L., Turman P.D. (2012), *Communication and Sport. Surveying the Field*, London.
- Boyle R., Haynes R. (2000), *Power Play. Sport, Media and Popular Culture*, Essex.
- Deming M., *One Day in September* (1999), „New York Times” (online). Dostępny w Internecie <<http://www.nytimes.com/movies/movie/186705/One-Day-in-September/overview>>.
- *Die Spiele. Der offizielle Bericht herausgegeben vom Organisationskomitee für die Spiele des XX. Olympiade München 1972. Band 1. Die Organisation* (1974), München.
- Edelman R. (2006), *Moscow 1980. Stalinism or Good, Clear Fun?*, [w:] *National Identity and Global Sports Events. Culture, Politics, and Spectacle in the Olympics and the Football World Cup*, red. Tomlinson A., Young C., New York.
- Espy R. (bdw), *The Politics of the Olympic Games*, Berkeley-Los Angeles-London.
- Finley P., Finley L., Fountain J. (2008), *Sports Scandals*, Westport.

W. Baran-Kozłowski, *Film jako źródło historyczne – uwagi źródłoznawcy*, [w:] *Dokument filmowy i telewizyjny*, red. M. Szczurkowski, Toruń 2004, s. 72–73.

- Fryc A., Ponczek M. (2009), *The Communist Rule in Polish Sport History*, „The International Journal of the History of Sport”, t. 26, nr 4, .
- Gamarra A. (2008), *Securing the Gold*, [w:] *A New Understanding of Terrorism. Case Studies, Trajectories*, „Wprost”, nr 35.
- Grzegorzółka K. (2008), *Sportowa wojna światowa*, „Wprost”, nr 35.
- Gilbert J. (2010), *Herb Brooks. The Inside Story of a Hockey Mastermind*, Minneapolis.
- Giulianotti R., Klauser F., *Sport Mega-Events and ‘Terrorism’: A Critical Analysis*, „International Review for the Sociology of Sport”, 47:3.
- Guttmann A. (2002), *The Olympics. A History of Modern Games*, Illinois.
- Holt R. (1992), *Sport and the British. A Modern History*, Oxford.
- Huberty E., Wange W.B. (1972), *Die Olympischen Spiele*. München, Aubsburg, Kiel, Sapporo, Köln.
- Klein A.J. (2005), *Striking Back. The 1972 Munich Olympics Massacre and the Israel's Deadly Response*, New York.
- *Kronika Sportu* (1993), red. Michalik M.B., Warszawa.
- Large D.C. (2007), *Nazi Games. The Olympics of 1936*, New York-London.
- *Lessons Learned* (2009), red. Haberfeld M.R., von Hassel A., New York.
- Lipoński W. (2000), *Olimpizm dla każdego*, Poznań.
- Łęcicki G. (2013), *Dylematy moralne i egzystencjalne w polskich filmach fabularnych o tematyce sportowej*, [w:] *Sport w mediach*, red. Jarosz M., Drzewiecki P., Płatek P., Warszawa.
- Mason C.W. (2007), *The Bridge to Change: The 1976 Montreal Olympic Games, South African Apartheid Policy, and the Olympic Boycott Paradigm*, [w:] *Onward to the Olympics. Historical Perspectives on the Olympic Games*, red. Schaus G.P., Wenn S.R., Waterloo.
- Macintosh D., Hawes M. (1994), *Sport and Canadian Diplomacy*, Montreal-Buffalo-London.
- Miller D. (2008), *Historia igrzysk olimpijskich i MKOl. Od Aten do Pekinu 1894–2008*, Poznań.
- *Most expensive Olympics in history: Sochi 2014 Games to cost over \$50 billion*, „Russia Today” (online). Dostępny w Internecie <<http://rt.com/business/sochi-cost-record-history-404/>>.
- Murray S., Pigman G.A. (2014), *Mapping the relationship between international sport and diplomacy*, „Sport in Society”, t. 17, nr 9.

- Olszański T. (1977), *Wszystko za medal. Reportaże z Montrealu*, Warszawa.
- Reeve S. (2000), *One Day in September*, New York.
- Rinehart R.E., *"Fists flew and blood flowed": Symbolic Resistance and International Response in Hungarian Water Polo at Melbourne Olympics, 1956* (1996), „Journal of Sport History”, t. 23, nr 2.
- Riordan J. (1986), *Elite Sport Policy in East and West*, [w:] *The Politics of Sport*, red. Allison L., Manchester-Wolfeboro.
- Riordan J. (1993), *Rewriting Soviet Sports History*, „Journal of Sport History”, t. 20, nr 3.
- Riordan J. (1979), *Sport in Soviet Society*, [w:] *The Soviet road to olympus. Theory and practice of soviet physical culture and sport*, red. Shneidman N.N., London.
- Roman A. (1973), *Monachijskie sensacje*, Warszawa.
- Soares J. (2007), *Cold War, Hot Ice: International Ice Hockey 1947–1980*, „Journal of Sport History”, t. 34, nr 2.
- Stradling J. (2009), *More than a Game. When history and sport collide*, (bmw).
- Tikander V. (2004), *Helsinki 1952*, [w:] *Encyclopedia of the Modern Olympic Movement*, red. Findling J.E., Pelle K.D., Westport.
- Walters G. (2008), *Igrzyska w Berlinie. Jak Hitler ukradł olimpijski sen*, Poznań.
- Wedemeyer B. (1999), *Sport and terrorism*, [w:] *The International Politics of Sport in the Twentieth Century*, red. Riordan J., Krüger A., London-New York.
- Yardley J., *China'S Leaders Try to Impress and Reassure the World*, „New York Times” (online). Dostępny w Internecie <<http://nytimes.com/2008/08/09/sports/olympics/09china.html?th&emc=th>>.